

Terminologi og samarbeidsformer mellom næringsliv og UoH-sektoren

Gisle Andersen

Avdeling for kultur, språk og informasjonsteknologi (Aksis)

UNIFOB/Universitetet i Bergen

Summary

In this paper I present cultural, political, financial and pedagogical arguments for developing terminology in Norwegian. I argue in favour of the establishment of a national centre for terminology and technical language resources. The most important tasks for such a centre will be to revitalise existing terminological resources and make them accessible for public use, as well as developing terminology for new domains.

Such an effort is likely to be the most efficient way to follow the recommendation given in the strategy document *Norsk i hundre!*, recently published by the Norwegian Language Council. Aksis is eager to take part in such an effort.

Innledning

Deltakerne på denne konferansen ser ut til å være enige om at det å ha tilgang til norsk fagterminologi er viktig og nødvendig, både innenfor områdene som er aktualisert ved selve konferansen, og innenfor andre fagområder. Tidligere er det gjort en betydelig innsats med å fremskaffe norsk terminologi innenfor for eksempel miljøvern, oljesektoren, helsesektoren og IT-sektoren, mens det innenfor andre fagområder ikke fins noen utviklet norsk terminologi.

I dette innlegget vil jeg presentere noen tanker om hvordan arbeidet med norsk terminologi kan fornyes og videreføres med utgangspunkt i dagens situasjon, og hva slags innsats som skal til for at terminologi blir prioritert i nær fremtid. Jeg vil ta for meg mulige samarbeidsformer mellom ulike terminologiske aktører og næringsliv og skissere forretningsmessige og tekniske løsninger som kan være aktuelle.

Det er to grunnleggende erkjennelser som ligger til grunn for mine vurderinger. Det første er erkjennelsen av at det fins et stort behov for terminologi på norsk innenfor en rekke fagområder, og at en rekke næringslivsaktører og andre vil ha nytte av norsk terminologi. Den andre erkjennelsen er at terminologiprojekter i sin natur er samarbeidsprosjekter. Under utarbeidelse av terminologi er fagkunnskap, språkkunnskap og terminologisk kunnskap nødvendige byggesteiner. Terminologi blir til i samspill mellom personer med spesialkunnskap innenfor et fagområde og personer med filologisk/språkvitenskapelig kunnskap.

Ut fra det som vi har hørt på konferansen så langt, deles disse erkjennelsene i fagmiljøer og blant terminologene. Spørsmålet som jeg ønsker å ta opp her, er hvordan disse kreftene kan forenes i felles prosjekter.

Terminologiens betydning

Behovet for norsk terminologi kommer blant annet tydelig til uttrykk i strategidokumentet *Norsk i hundre!*, som Språkrådet nylig har lagt fram:

Terminologi, fagspråk og fagleg kommunikasjon på norsk er viktig både frå ein kulturpolitisk, fagleg og økonomisk synsvinkel. Skal norsk i framtida framleis bli brukt på alle domena i samfunnet, er vi avhengige av at det finst norsk terminologi og eit levande norsk fagspråk som kan fungera ved sidan av det engelske på alle fagområde. (op.cit.:135)

Både i selve rapporten og i tilknyttede debatter og intervjuer¹ fremheves terminologi som et av de viktigste tiltak for å sikre norsk som et levende språk i fremtiden. Arbeid med norsk terminologi er vårt viktigste botemiddel mot domenetap, altså at norsk gir etter for engelsk som bruksspråk innenfor et bestemt fagområde.

Utfordringen er altså å prioritere arbeidet med å sikre et norsk fagspråk for å unngå domenetap og dermed sikre det norske språks fremtid, også innenfor høyt spesialiserte fagområder. Dette kommer ikke av seg selv. Fagmiljøene kan ikke forventes å selv ta hele byrden med å tilrettelegge for bruk av norsk. Påtrykk fra det offentlige og en viss offentlig innsats vil være aktuelt og nødvendig.

Det er viktig å merke seg rapportens etter mitt skjønn svært fornuftige formulering: “eit levande norsk fagspråk som kan fungera ved sidan av det engelske”. Et overordnet mål for den terminologiske innsatsen er **parallellspråklighet**, altså at norsk terminologi baseres på eksisterende terminologi på andre språk, der hvor denne fins, og at terminologiske databaser er flerspråklige, med klare koplinger mellom norske termer og tilsvarende termer på engelsk og eventuelle andre språk. I globaliseringens tidsalder er det naivt å tro at en egenutviklet norsk terminologi som kun fungerer i en norsk kulturell sammenheng, vil være løsningen. Vi må ta til oss fagkunnskap og terminologi som kommer utenfra, og legge innsatsen i å “lokalisere”, altså oversette denne.

Et eksempel kan illustrere noe av behovet som næringslivet har for norsk terminologi, riktignok hentet fra et annet fagfelt enn det som er dagens fokus, nemlig IT-bransjen. På den norskspråklige internettsiden til et internasjonalt IT-selskap finner vi en navigeringsmeny med følgende komponenter:

- Produkter og løsninger
- Teknisk support
- Eventer og seminarer
- Partnere og forhandlere
- Enterprise
- Små og mellomstore bedrifter
- Service providers
- Nyheter

Det er på ingen måte uvanlig at man finner et norsk–engelsk sammensurium lik det vi her ser, på Internettet og i annet informasjonsmateriell fra bedrifter i Norge. Særlig gjelder dette for selskaper med en internasjonal profil eller utenlandsk eierskap. Men det er heller ikke uvanlig i heleide norske selskaper at vi finner opplysninger om forhold som *support*, *eventer*, *enterprise* og *service providers*.

Det later til at den ansvarlige for internettsiden har hatt et engelskspråklig utgangspunkt, men tydeligvis har gitt opp når vedkommende har støtt på et begrep hvor den norske termen ikke er velkjent eller eksisterende (selv om det neppe skal særlig fantasi til for å finne en egnet

¹ Bl.a. med strategiutvalgets leder Gjert Kristoffersen i NRK P2s *Dagsnytt atten*, 27.10.2005.

oversettelse av et ord som *events*). Det er også en annen tenkbar mekanisme som kan forklare språkbruken som navigeringsmenyen illustrerer. Det er mulig at bruken av engelsk i en ellers norskspråklig sammenheng er en bevisst måte for bedriften å fremstå som mer internasjonalt orientert, mer tidsriktig og aktuell, eller, unnskyld uttrykket, mer *fancy*. Personlig er jeg ikke særlig overbevist av en slik forklaring. Går vi lenger ned i materien, dvs. dypere inn i nettsidens struktur, ser vi at bedriften omtaler følgende:

Innovative Løsninger – Routing og Switching: For siste nytt innenfor våre løsninger og teknologier, benytt vår gratis ”Sales Update Training” regelmessig! Mer info via denne linken. For å registrere deg som deltaker på denne eventen/seminaret, send en email til ...

Engelske uttrykk florerer i dette avsnittet, både for teknologiske begreper som ‘routing’ og ‘switching’ og mer generelle begreper, som ‘event’ og ‘email’. Men det er verdt å merke seg at teknologiske løsninger er omtalt slik:

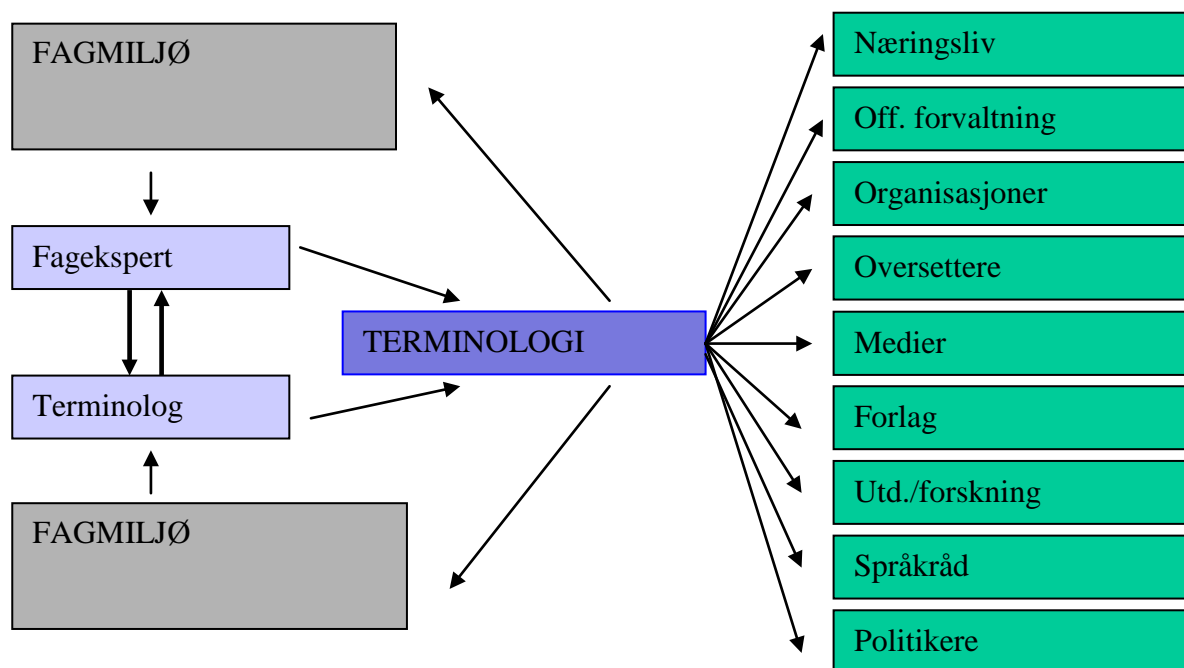
Bruk av felles IP-infrastruktur og grensesnitt med åpne standarder gjør det mulig å rulle ut og utnytte nyskapende applikasjoner svært hurtig. Kort- og langsiktige driftsbeparelser ved administrasjon av ett nettverk, én leverandør, én vedlikeholds kontrakt, vanlig kabling, og redusert kompleksitet ved integrasjon av applikasjoner.

Merk at teksten inneholder norske økonomisk-administrative og teknologiske fagtermer som *infrastruktur*, *grensesnitt*, *driftsbeparelser*, *applikasjoner*, *nettverk*, *leverandør* og *kabling*. Det er lite som tyder på at bedriften legger opp til en bevisst strategi om å velge bort norsk som bruksspråk. Dermed gir teorien om at bedriften ønsker å fremstå som tidsriktig, ikke en god forklaring på blandingen av norsk og engelsk i navigeringsmenyen og ellers. Forklaringen er snarere at det er et **terminologisk underskudd** som kommer til uttrykk på denne bedriftens nettside, enten ved at det faktisk mangler norske termer for teknologiske begreper som ‘routing’ og ‘switching’, eller ved at den ansvarlige for nettsiden mangler kjennskap til eksisterende terminologi innenfor sitt fagfelt.

Mitt inntrykk fra næringslivet er at det ikke fins en rådende uvilje mot norsk, og at bedriftsledere ikke egentlig ønsker å fremstå som “domenerøvere”. Det er imidlertid et stort behov for bevisstgjøring om at norsk terminologi innenfor bedriftens fagfelt er både mulig og ønskelig, og det er behov for en tydeliggjøring av effekten av overdreven bruk av engelsk. Ved å fokusere på konsekvensene av språklige valg kan en få frem positive effekter. Bruk av norsk terminologi fører til en ofte svært påkrevd begrepsavklaring og gir økt presisjonsnivå i kommunikasjon, en effektiv kommunikasjon utad, og mer effektiv læring fordi vi mennesker lærer best på vårt eget morsmål. Dermed er det klart at terminologisk innsats også kan være **verdskapende**, og kanskje også troverdighetsskapende, og derfor bør være interessant for næringslivsaktører.

Terminologiske aktører

Som eksemplet ovenfor illustrerte, kan næringslivet ha stor nytte av terminologisk aktivitet. Terminologi inngår i en samfunnsmessig sammenheng som imidlertid involverer en lang rekke ulike instanser, både spesialkompetansemiljøer og brukere av terminologien. Dette kan illustreres som i figur 1.

Figur 1: Terminologiske aktører

Terminologi blir typisk til i samspill mellom et spesialisert fagmiljø, representert ved fageksperten, og et språkvitenskapelig fagmiljø, representert ved terminologen. Begge miljøer bringer til torgs den kompetanse og det nettverk som er nødvendig som grunnlagsressurser i arbeidet med å fremskaffe en terminologi som er faglig holdbar, og som miljøet i sin helhet kan enes om. Både fagekspertens kunnskap om de fenomener og distinksjoner som skal beskrives, og terminologens kunnskap om språklig kategorisering, termorganisering, begrepshierarkier, synonymi, hyponymi osv. er nødvendige byggestener. I et slikt samspill utvikles terminologien, som i seg selv tilfører de respektive kompetansemiljøene ny kunnskap.

Men terminologien har også et virkefelt som er langt mer omfattende enn de miljøer som bidrar til å utvikle den. En velfungerende terminologi vil ha virkning på allmenn språkbruk og vil som nevnt være verdifull for næringslivet, men også for en lang rekke andre aktører som oversettere, forskningsmiljøer, politikere, beslutningstakere, organisasjoner, utdanningsinstitusjoner osv.

En utfordring for vårt språksamfunn er at Norge er et relativt lite språkområde og markedet for terminologien dermed begrenset. Dette kan føre til at spørsmålet om hvem som skal betale for terminologiutviklingen, blir overfokuset fordi det for enkelte kan være vanskelig å se den umiddelbare gevinsten ved å utvikle terminologi. Dessuten er mange norske fagmiljøer små og fragmenterte, og det er behov for å koordinere innsatsen slik at man sikrer at terminologien som utvikles innenfor et fagfelt, får den nødvendige anerkjennelse i hele fagmiljøet. Endelig er det også en utfordring at Norge i dag mangler et nasjonalt organ som gir enhetlig tilgang til offisiell norsk terminologi.

Samarbeidsformer og behovet for innsats

Gitt disse utfordringene er det naturlig at det offentlige spiller en aktiv rolle i arbeidet med norsk terminologi. I Norge fins det som kjent et lovpålagt ansvar for bruken av norsk i offentlig forvaltning, og Språkrådet er statens viktigste organ for å sørge for at språkpolitiske

vedtak følges opp. Det er dermed klart at Språkrådet må bidra aktivt til bevisstgjøring og opplysning om betydningen av norsk som fagspråk og fungere som en sentral koordinator for norsk terminologiaktivitet. Men arbeidet krever også innsats fra private aktører og forskningsinstitusjoner. Det er nødvendig med ansvarsdeling og kostnadsdeling på tvers av offentlige og private institusjoner og å sikre åpenhet i ressursforvaltning slik at flest mulig får glede og nytte av ressursene som bygges opp.

Det kan være grunn til å kaste et blikk mot de øvrige nordiske land og se hvordan terminologiarbeidet er organisert der. I Sverige er terminologiarbeidet ivaretatt av Terminologisentrum (TNC), som er et "aktiebolag utan vinstutdelning" som er eid av ulike fagorganisasjoner (jf. <http://www.tnc.se/>). I Finland ivaretas dette av Terminologisentralen (TSK), som er en "ideell förening". Den har "inte till uppgift at ge ekonomisk gevinst" og er organisert som en medlemsorganisasjon for bedrifter (<http://www.tsk.fi/sv/index.html>). DAN-TERMcenteret i Danmark er et "erhvervsdrivende fond" (næringsdrivende stiftelse) hvor eierskapet ligger hos bedrifter og fagorganisasjoner (<http://www.danterm.dk/forside.htm>). Det er med andre ord vanlig blant våre nordiske naboer at terminologiarbeidet foregår innenfor en organisasjon med statlig medvirkning og uten økonomisk overskudd som mål. Den norske stiftelsesformen vil sannsynligvis være en egnet forretningsmodell for å ivareta terminologisatsing i Norge.

Som nevnt er det nok av eksempler på tidligere og omfattende terminologiprojekter i Norge, ofte i form av statlig og privat samarbeid. Språkrådet var selv tidlig ute med å utvikle terminologi for datateknologi, oljevirkosomhet og markedsføring. Rådet for teknisk terminologi (RTT) utviklet ordbøker og termbaser for en rekke ulike tekniske fagfelt, og Norsk termbank (NT) har gjennom prosjekter som Terminol, Miljøtesaurus, WHO's sykdomsklassifikasjon (ICD-10), *NOT*-basen og EU-EØS-basen bidratt til betydelig terminologiutvikling på norsk. I tillegg er det klart at det fins terminologiske ressurser som er utarbeidet i forbindelse med (fag)oversetteres arbeid.

Det fins med andre ord betydelige terminologiske ressurser som allerede er utviklet og befinner seg hos ulike aktører. Men i dag fins det ikke en organisatorisk enhet som har ansvar for eller eierskap til disse ressursene, og mange av dem blir ikke oppdatert eller ivaretatt. Det er derfor ønskelig å få i stand en nyetablering av en norsk terminologisentral. Jeg vil derfor ta til orde for etablering av et **nasjonalt fagspråklig kompetansesenter**. Senterets viktigste oppgave vil være å få i stand en samling og revitalisering av eksisterende terminologiresurser samt å utvikle ny terminologi og dermed både dra nytte av den innsatsen som allerede er gjort, og sørge for utvikling av terminologi for nye domener. Det er naturlig at en slik nyetablering foregår i nært samarbeid med Språkrådet, og at den sees i sammenheng med etablering av en norsk språkbank.²

Ved en slik nyetablering melder det seg en rekke kompetansebehov. Både fagkompetanse, terminologisk kompetanse, språklig-kulturell kompetanse og termbaseteknologi må være representert i organisasjonen og dens nettverk. Det er derfor nødvendig med aktiv medvirkning fra fagmiljøer og institusjoner som representerer terminologisk og språkvitenskapelig kompetanse. Hvorvidt en slik enhet er best egnet for statlig eller privat eierskap, er ikke klart, men det er vanskelig å se for seg en slik nyetablering uten en viss form for statlig bidrag.

² Se Språkrådets rapport (2002) *Samling og tilgjengeleggjøring av norske språkteknologiresurser*.

Aksis har i dag store termbasert som er opparbeidet i tidligere terminologiske prosjekter under Norsk termbank. Aksis har også igangværende prosjekter hvor det bygges opp ny terminologi, blant annet på grunnlag av korpusbasert, halvautomatisk termekstraksjon (jf. prosjektene KB-N³ og EU-EØS-basen, <http://spraktek.aksis.uib.no/projects/>). Ved Aksis ser vi for oss i første omgang en revitalisering og tilgjengeliggjøring av eksisterende termbasert, hvor man etablerer et felles grensesnitt til en rekke termbasert organisert etter fagområde, og hvor nye termbasert legges til etter hvert som de utvikles. Bruk og tilgang til dette materialet kan organiseres etter språkbanksprinsippet, hvor bedrifter og institusjoner kan bidra med nye data og hente ut data etter behov.

En slik institusjon vil kunne tilby en rekke produkter og tjenester som vil være interessante for kunder, hvorav følgende er noen ideer:

- Tilgang til termbasert/ordlister
- Konsulent tjenester, rådgiving
- Begrepsanalyse, informasjonshåndtering
- Brukerstøtte til termregistrering
- Nettbaserte ordbokstjenester
- Publikasjoner
- Kurs, foredrag, undervisning
- Flerspråklige terminologiresurser, oversettelsestjenester

Teknisk sett ser vi for oss en databaseløsning med brukertilgang på ulike nivå, med skille mellom brukergrupper som sluttbruker (kunde), fagperson, terminolog og systemutvikler. Det bør være redigeringsmulighet for et begrenset antall brukere og lesertilgang for alle brukere.

Kort oppsummering

I denne presentasjonen har jeg pekt på kulturelle, politiske, økonomiske og pedagogiske argumenter for å utvikle norsk terminologi i tiden fremover. Jeg har tatt til orde for etablering av et nasjonalt fagspråklig kompetansesenter. De viktigste oppgavene for et slikt senter er å få til en revitalisering og tilgjengeliggjøring av eksisterende terminologiske databaser og å ivareta utviklingen av terminologi for nye fagområder.

En slik innsats vil sannsynligvis være det mest effektive umiddelbare tiltak for å følge opp de anbefalinger som er gitt i strategidokumentet *Norsk i hundre!* Aksis ønsker å være en deltaker og pådriver i et slikt terminologiarbeid. Konferansen har vist oss at det fins en felles erkjennelse av behovet for norsk terminologi. Tiden fremover vil vise om det også er vilje til innsats.

Litteratur

Nordgård, Torbjørn /Svendsen, Torbjørn /Breivik, Torbjørn (2002) *Samling og tilgjengeleggjering av norske språkteknologiresurser*. Oslo: Norsk språkråd.
(2005) *Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi*. Oslo: Språkrådet.

³ Jf. også omtalen av KB-N i Brekkes artikkel i dette heftet.